

Course: Managerial Accounting

Lecture 2. MANAGERIAL ACCOUNTING AND COST CONCEPTS

Lecturer: Xusainov Shavkat

Фан: Бошқарув ҳисоби

2 - мавзу. БОШҚАРУВ ҲИСОБИ ВА ХАРАЖАТЛАР ТУШУНЧАСИ

Маърузачи: Хусаинов Шавкат

МАВЗУ САВОЛЛАРИ:

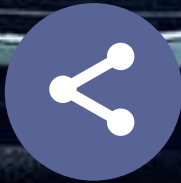
- 1. Харажатларни харажат объектларига тақсимлаш учун харажатлар таснифлари**
- 2. Ишлаб чиқариш корхоналари учун харажатлар таснифи**
- 3. Ишлаб чиқаришдан ташқари харажатлар**
- 4. Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун харажатлар таснифлари**

CASE

Автомобиль нечта
деталдан иборат?

MALIBU

UZBEKISTAN

CASE

Тойота компанияси мутахассислари имконсиз нарсани қилишди ва хуллас шунга қарамай, ўртача автомобилни қисмларга ажратиш мумкин бўлган деталларни ҳисоблаб чиқдилар, бу "винтикгача" деб аталади, яъни ҳар бир деталь бошқа қисмларга ажралмайди. Олинган рақам ҳайратланарди. Деталларнинг сони **30000** тага баҳоланмоқда.

Автомобиль нечта деталдан иборат?

<https://zen.yandex.ru/media/pronauka/iz-skolko-detalei-sostoit-avtomobil-5d4824e9e4f39f00aec7ae31>

МЕНЕЖМЕНТ

Саноат ишлаб чиқариши бир қатор омилларга боғлиқ: технология ҳолати, меҳнат, капитал бозори ва бошқалар. Бу омилларнинг барчаси ўртасида муайян мувозанат бўлиши керак, аммо ишлаб чиқариш омилларининг ҳар қандай комбинациясида ҳар доим бошқа барча омилларнинг ривожланишини кечиктирадиган заифроқ элемент мавжуд бўлади.

Бозор ҳажми

Харид қобилияти

Маҳсулот нархи

Паст нархлар

Финансовый менеджмент: теория и практика / Стоянова Е.С. и другие / М.: Изд-во «Перспектива», 2010

Бозор сиғими истеъмолчининг **харид қобилияти** ва товарлар сотиладиган **нархлар даражаси** билан белгиланади:

товар нархи **паст** бўлса, бозор сиғими шунчалик юқори бўлади ва аксинча, юқори нархлар биз **бозор сиғими** деб атайдиган нарсани торайтиради. Маҳсулотлар нархини пасайтириш бозорни **кенгайтиришни** ҳам англатади.

Саноат ўзининг ўсиши билан ўзи **учун бозор яратади**, ишлаб чиқариш жараёнида ишлаб чиқариш воситаларини тайёрлайдиган тармоқларни кенгайтиради... Шу билан бирга, катта ҳажмда ишлаб чиқаришни кенгайтириш **таннархнинг камайишига** олиб келади ва сотиш ҳажми ошади, бозор кенгаяди.

Аммо ишлаб чиқариш кенгайтириш жараёнини бошлаш ҳамда йирик миқёсга (масштаб) эришиш учун **ЕТАРЛИ КАПИТАЛ (МАБЛАҒ)** керак.

Ford

01

Агар илгари **Ford** автомобил ишлаб чиқаришнинг тўлиқ циклини амалга оширган бўлса, ҳозир у асосан йиғиш билан шуғулланади.

Етказиб берувчилар сони қисқартирилди, бундан ташқари, алоҳида қисмлар ва йиғишларни етказиб берувчилардан улар тизим етказиб берувчиларига айлантирилди: ўриндиқлар, эшиклар ва йиғилишдаги бошқа йирик таркибий элементлар. Янги моделлар етказиб берувчилар билан яқин ҳамкорликда ишлаб чиқилмоқда.

02

Ford - бу фақат етказиб берувчига спецификацияни, мисол учун, ўриндиқлар, бу асосий моделнинг керакли параметрларини кўрсатади ва етказиб берувчи ишлаб чиқиш ва дизайн билан шуғулланади. Барча параметрларни келишиб олгандан сўнг, у зарур қисмларни ишлаб чиқарадиган ва етказиб берадиган бошқа етказиб берувчиларни топади.

Marketing management (Global edition) / Kotler P., Keller K.L.
15th ed. / Harlow: Pearson Education Ltd., 2016. — 834 p

Маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида Низом (Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 5 февралдаги 54-сон қарори билан тасдиқланган)

Маҳсулот (ишлар, хизматлар)ни ишлаб чиқариш ва сотиш харажатларининг таркиби ҳамда молиявий натижаларни шакллантириш тартиби тўғрисида Низомга мувофиқ барча харажатлар қуйидагиларга гуруҳланади:

маҳсулотнинг ишлаб чиқариш таннархига киритиладиган харажатлар:

а) бевосита ва билвосита моддий харажатлар;

б) бевосита ва билвосита меҳнат харажатлари;

в) бошқа бевосита ва билвосита харажатлар, шу жумладан ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган устама харажатлар.

<https://lex.uz/docs/264422>

Асосий вазифалари:

- корхонанинг ишлаб чиқариш фаолиятини ривожлантириш борасида истиқболли бошқарув қарорларини қабул қилиш учун зарур ахборотлар манбасини шакллантириш ва раҳбарларни улар билан таъминлаш;
- корхона молиявий-хўжалик фаолиятини тезкор бошқаришда менежерларга ишончли, юқори самарадор ахборотларни ўз вақтида етказиб бериш;
- маҳсулот (иш, хизмат)нинг ишлаб чиқариш таннархини тўғри аниқлаш, белгиланган меъёрлардан четланишлар ва уларнинг юзага келиш сабабларини кўрсатиб бериш.

БОШҚАРУВ ҲИСОБИ

- таъминот-тайёрлов фаолияти;
- ишлаб чиқариш фаолияти;
- молия-тижорат фаолияти;
- ташкилий фаолиятлар бўйича юритилади.

Стратегик вазифалари:

- узоқ муддатли капитал қўйилмаларни жалб этиш;
- бизнес таркибини ўзгартириш;
- маҳсулотларнинг янги турларини ўзлаштириш.

Тезкор вазифалари:

- ички ва ташқи омилларни ҳисобга олган ҳолда маҳсулот ишлаб чиқариш тузилмасини аниқлаш;
- ишлаб чиқариш зарарсизлик нуқтасини топиш;
- маҳсулот (товар, иш, хизмат)турлари, уларни сотишнинг мувофиқ ҳажмини режалаштириш;
- қўшимча буюртмаларни қабул қилиш ёки рад этиш;
- баҳоларни шакллантириш бўйича қарор қабул қилиш.

БОШҚАРУВ ҲИСОБИ

Мақсади:

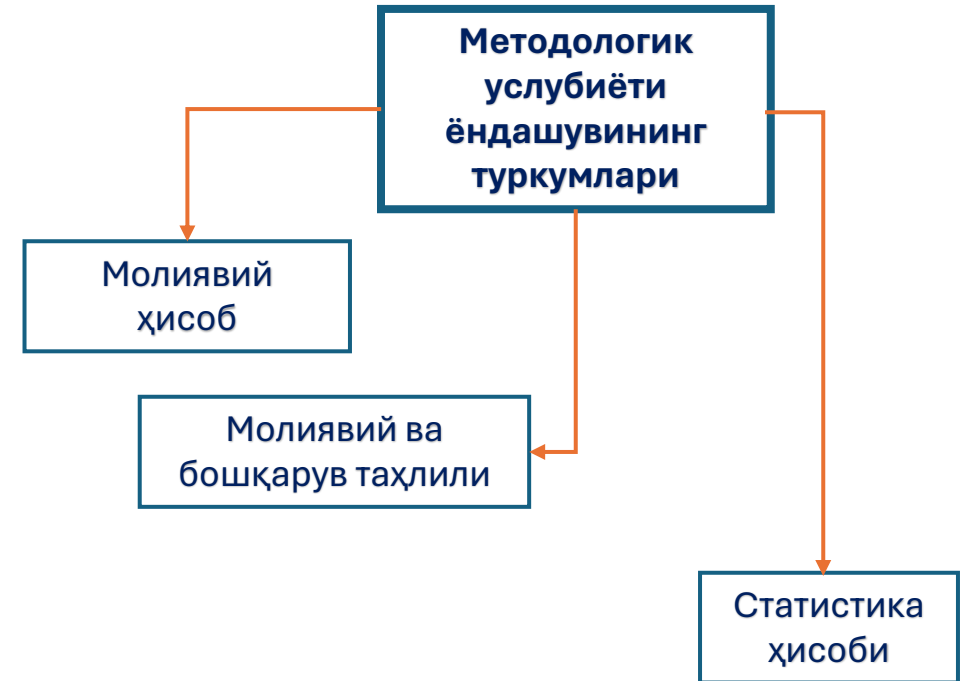
корхона раҳбари ва менежерларини ҳар томонлама илмий асосланган қарорлар қабул қилиш учун зарур бўлган маълумотлар билан таъминлаш.

Предмети:

харажатлар ва маҳсулот таннархи калькуляцияси, жавобгарлик марказлари бўйича бошқарув ҳисобини ташкил этиш, бюджетлаштириш, истиқболда корхона тараққиётини белгиловчи лойиҳалар таҳлили, сегментлар бўйича ҳисобот тузиш, самарали трансферт баҳоларини шакллантиришнинг назарий-услубий ҳамда ташкилий асосларини ёритиш ҳисобланади.

Бошқарув ҳисобининг усуллари:

анъанавий бухгалтерия ҳисоби;
оператив-техник;
статистика ҳисоби;
иқтисодий таҳлилнинг кўпгина усулларидадан фойдаланилади.

ХАРАЖАТ - бу моддий ресурсларни сотиб олишга қилинган сарфлар бўлиб, даромадлар ва харажатлар концепциясига кўра, уша даврнинг ўзида даромад келтириши керак.

Фавқу-
лодда
зарар

Маҳсулот таннархига
киритилган харажатлар

Давр харажатлари

Молиявий фаолият бўйича харажатлар

бевосита ва
билвосита
моддий
харажатлар

бевосита ва
билвосита
меҳнат
харажатлари

бошқа
бевосита ва
билвосита
харажатлар

сотиш
харажатлари

маъмурий
харажатлари

бошқа
операцион
харажатлар

фоизлар
бўйича
харажатлар

хорижий
валюта
операцияла-
рида юзага
келадиган
салбий курс
фарқлари

қимматли
қоғозларга
қўйилган
маблағларни
қайта
баҳолаш;

молиявий
фаолият
бўйича
харажатлар.

Харажат - бу моддий ресурсларни сотиб олишга қилинган сарфлар бўлиб, даромадлар ва харажатлар концепциясига кўра, уша даврнинг ўзида даромад келтириши керак.

Туркумланиши

**ХАРАЖАТЛАР
ТУРКУМЛАНИШИ ВА
ҲИСОБИ**

Иқтисодий мазмунига кўра:

- ишлаб чиқариш моддий харажатлари;
- ишлаб чиқариш хусусиятига эга бўлган меҳнатга ҳақ тўлаш харажатлари;
- ишлаб чиқаришга тегишли бўлган ижтимоий суғурта харажатлари;
- асосий воситалар ва ишлаб чиқариш аҳамиятига эга бўлган номоддий активлар амортизацияси;
- ишлаб чиқариш аҳамиятига эга бўлган бошқа харажатлар.

Boshqaruv hisobi / Pardayev A., Pardayev B. / T.:
G'.G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi.,
2019

- 1. Маҳсулотни тайёрлашдаги техник-иқтисодий ролига қараб:**
 - асосий;
 - устама.
- 2. Айрим маҳсулот турларининг таннархига қўшилиши (тақсимланиши)га қараб:**
 - бевосита (тўғри);
 - билвосита (эгри).
- 3. Тайёрланаётган маҳсулот миқдорига боғлиқлигига қараб:**
 - ўзгарувчан;
 - ўзгармас (шартли).
- 4. Харажатнинг турига қараб:**
 - иқтисодий элементлар;
 - калькуляция моддалари.
- 5. Таркибига қараб:**
 - бир элементли;
 - комплекс.
- 6. Ишлаб чиқариш билан боғлиқлигига қараб:**
 - ишлаб чиқаришдаги;
 - ноишлаб чиқаришдаги.
- 7. Маҳсулот таннархини ҳосил қилишдаги характерига қараб:**
 - унумли;
 - унумсиз.
- 8. Режага киритилишига қараб:**
 - режалаштириладиган;
 - режалаштирилмайдиган.
- 9. Ҳосил бўлиш жойига қараб:**
 - цех;
 - участка;
 - бўлим;
 - бригада.
- 10. Тақвим даврига тегишлилигига қараб:**
 - жорий давр;
 - келгуси давр;
 - келажакдаги харажатлар резерви.

МЕНЕЖМЕНТ

Бошқарув ҳисоби компания **ички ҳисоб тизими** сифатида компания менежерларга ишлаб чиқариш режалари тузиш, ҳўжалик операцияларини назорат қилиш ва қарорлар қабул қилишлари учун **ахборот** билан таъминлаш билан боғлиқ.

Молиявий ҳисоб молиявий **маълумотларни** ташқи томонларга, масалан, акциядорлар, кредиторлар ва тартибга солувчиларга ҳисобот бериш билан боғлиқ.

Менежерларга келгусида харажатларни прогноз қилиш, ҳақиқий харажатларни бюджет харажатлари билан солиштириш, харажатларни бизнес сегментларига (масалан, маҳсулот қаторлари, географик ҳудудлар ва тарқатиш каналлари) тақсимлаш ва рақобатчилар билан боғлиқ харажатларни тўғри таққослаш имконини беради.

Турли мақсадлар учун ҳар хил харажатлар таснифи тушунчаси фаннинг асосий фундаменталь тушунчаларидан биридир ва ушбу беш турдаги харажатлар таснифи жамланган

Харажатлар таснифи

- (1) харажатлар объектларига харажатларни белгилаш учун,
- (2) ишлаб чиқарувчи компаниялар учун,
- (3) молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун,
- (4) харажат хатти-ҳаракатларини башорат қилиш ва
- (5) қарорлар қабул қилиш учун.

Харажатлар **харажат объектларига** турли мақсадларда, шу жумладан нарх белгилаш, рентабеллик бўйича тадқиқотларни тайёрлаш ва харажатларни назорат қилиш учун тақсимланади (й).

Харажат **объекти** -

бу маҳсулот, мижозлар ва ташкилий бўлинмаларни ўз ичига олган харажатлар маълумотлари керак бўлган ҳар қандай унсур. Харажатларни харажат объектларига тақсимлаш мақсадида харажатлар **бевосита** ёки **билвосита** бўлинади.

БЕВОСИТА ХАРАЖАТЛАР

Бевосита харажатлар - бу маълум бир харажат объекти бўйича осонгина ва қулай тарзда тақсимланиши (йўналтирилиши) мумкин бўлган харажатлардир.

Агар **Adidas** ўзининг турли минтақавий ва миллий савдо офисларига харажатларни тақсимлаётган бўлса, унинг Токиодаги офисидаги савдо менежерининг маоши ушбу офиснинг **БЕВОСИТА харажатлари** бўлади. Агар матбаа корхонаси маълум бир мижоз учун 10 000 та брошюра тайёрлаган бўлса, у ҳолда рисоаларни тайёрлаш учун ишлатиладиган қоғоз нархи ўша мижознинг **БЕВОСИТА харажатлари** бўлади.

CASE

БИЛВОСИТА ХАРАЖАТЛАР

Билвосита харажатлар - бу маълум бир харажат объектига осонгина ва қулай тарзда тақсимлаб бўлмайдиган харажатлар.

Campbell Soup компанияси консерваланган сўп (шўрва) ларнинг ўнлаб турларини ишлаб чиқариши мумкин. Компания менежерининг маоши маълум бир маҳсулот турининг билвосита нархи бўлади, масалан, товуқли макарон шўрваси. Сабаби, компания раҳбарининг маоши бутун компанияни бошқариши натижасида олинади - бирорта сўп (шўрва) турини ишлаб чиқаришда харажат қилинмайди.

CASE

Умумий харажатлар

бу бир қанча харажат объектларини фаолиятини ташкл этиш учун харажат қилинган, лекин уларни алоҳида тақсимлаб бўлмайдиган харажатлар. Умумий харажатлар - бу билвосита харажатларнинг бир тури.

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison,
Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-
Hill Education, 2021

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ КОРХОНАЛАРИ УЧУН ХАРАЖАТЛАР ТАСНИФИ

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ ХАРАЖАТЛАРИ

Аксарият ишлаб чиқариш компаниялари ишлаб чиқариш харажатларини иккита бевосита харажатлар тоифасига, **бевосита моддий харажатлар** ва **бевосита меҳнат харажатларига** ва битта **билвосита харажатлар** тоифасига, яъни ишлаб чиқариш қўшимча харажатларига ажратадилар.

Бевосита моддий харажатлар (хом ашё, материаллар)

Моддий харажатлар якуний маҳсулотда ишлатиладиган ҳар қандай хом ашё ва материалларни англатади; бир корхонанинг тайёр маҳсулоти эса бошқа корхонанинг хом ашёсига айланиши мумкин.

Бевосита меҳнат харажатлари

Бевосита меҳнат харажатлари алоҳида маҳсулот бирликларига қадар тақсимлаш мумкин бўлган ишчи кучи харажатларидир. Бевосита меҳнат харажатлари баъзан тегиниш меҳнати деб аталади, чунки бевосита ишчилар одатда маҳсулот ишлаб чиқарилаётганда унга тегинадилар.

Ишлаб чиқаришнинг қўшимча харажатлари / умумишлаб чиқариш харажатлари

Ишлаб чиқаришнинг қўшимча харажатлари учинчи ишлаб чиқариш харажатлари тоифасига киради, бевосита моддий харажатлар ва бевосита меҳнат харажатларидан **ташқари барча ишлаб чиқариш харажатларини** ўз ичига олади.

Ишлаб чиқариш билан боғлиқ бўлган, лекин тайёр маҳсулотнинг аниқ бир турига тегишли деб бўлмайдиган турли сарф-харажатларнинг жамланмасидир.

Билвосита моддий харажатлар ва **билвосита меҳнат харажатларини** аниқ бир маҳсулотларга қараб ажратиб олиш қийин бўлганлиги сабабли, уларнинг харажатлари умумий ишлаб чиқариш харажатларига киритилади.

Қўшимча ишлаб чиқариш харажатлари хом ашё ва материалларнинг бир қисмини билвосита моддий харажатлар ва билвосита меҳнат харажатлари ўз ичига олади.

Қўшимча ишлаб чиқариш харажатлари мисоллар

Қўшимча ишлаб чиқариш харажатлари мисоллар:

қўшимча хом ашё ва материаллар;
қўшимча ишчилар меҳнати;
ишлаб чиқариш бинолари ва ускуналарнинг амортизацияси;
коммунал хизматлар;
ишлаб чиқариш биноларини ижарага олишга доир харажатлар жамламаси.

Фақат корхонани юритиш билан боғлиқ билвосита харажатлар ишлаб чиқаришнинг умумий харажатларига киритилади.

Асосий харажатлар ва конверсия харажатлари

Кўпинча ишлаб чиқариш харажатлари қуйидагича таснифланади:

Конверсия қиймати атамаси бевосита меҳнат ва қўшимча ишлаб чиқариш харажатларини тавсифлаш учун ишлатилади, чунки бу харажатлар бевосита хом ашё ва материалларни тайёр маҳсулотга *айлантириш* учун сарфланади.

Ишлаб чиқаришдан ташқари харажатлари

Сотиш (тижорат) харажатлари

Буюртмани таъминлаш ва маҳсулотни етказиб бериш учун зарур бўлган харажатлар. Сотиш харажатлари тўғридан-тўғри ёки билвосита бўлиши мумкин.

Бу харажатлар баъзан *буюртма олиш* ва *буюртмани тўлдириш харажатлари* деб аталади. Сотиш харажатларига мисол сифатида реклама, юк ташиш, савдо саёҳатлари, савдо комиссиялари, савдо иш ҳақи ва тайёр маҳсулот омборлари харажатлари киради.

Маъмурий харажатлари

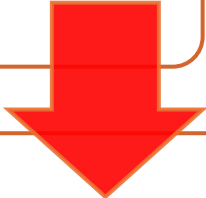
Ишлаб чиқариш ёки сотиш билан эмас, балки ташкилотни *умумий бошқариш* билан боғлиқ барча харажатларни ўз ичига олади. **Маъмурий харажатлар тўғридан-тўғри ёки билвосита бўлиши мумкин.**

Маъмурий харажатларга мисол сифатида ижрочи директори бонуслари (мукофотлари), бош бухгалтерия, котиблик, жамоатчилик билан алоқалар ва *умуман* ташкилотнинг умумий бошқаруви билан боғлиқ шунга ўхшаш харажатлар киради.

Маҳсулот қиймати (харажатлари)

Маҳсулот харажатлари маҳсулот сотиб олиш ёки ишлаб чиқариш билан боғлиқ барча харажатларни ўз ичига олади.

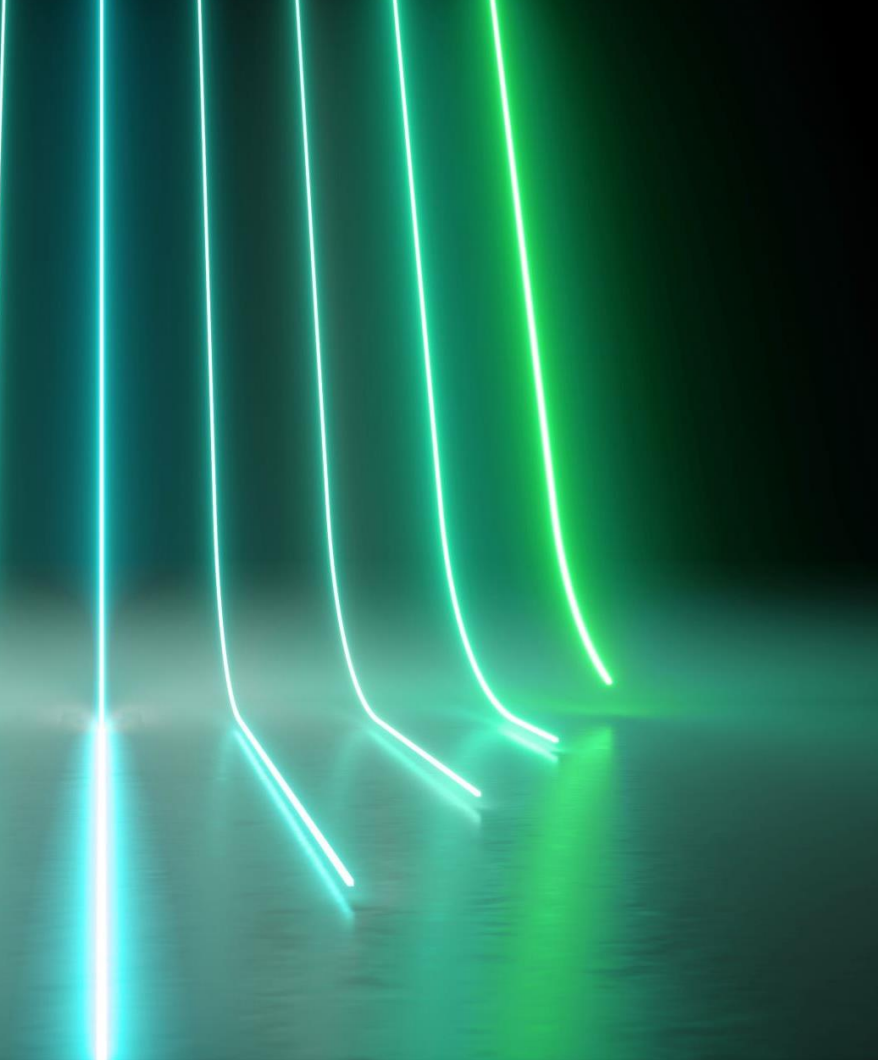
Маҳсулот таннархлари маҳсулот бирлигига сотиб олинган ёки ишлаб чиқарилганда «бириктирилади» ва улар сотилгунга қадар захирада қоларкан, ҳар бир маҳсулот бирлигига боғланиб туради.

Маҳсулот ишлаб чиқариш харажатлари

Ишлаб чиқариш корхоналари учун **маҳсулот таннархи** ўз ичига олади:

- **Хом ашё:** якуний маҳсулотга кирадиган ҳар қандай материалларни ўз ичига олади.
- **Тугалланмаган ишлаб чиқариш:** қисман тўлиқ бўлган ва мижозга сотиш учун тайёр бўлгунга қадар кейинги ишларни талаб қиладиган маҳсулот бирликларидан иборат.
- **Тайёр маҳсулот:** харидорларга ҳали сотилмаган тайёр маҳсулот бирликларидан иборат.

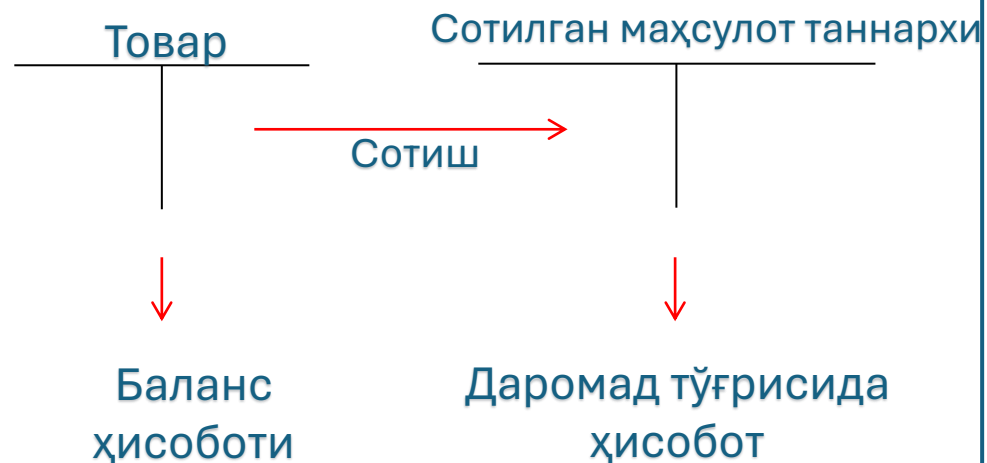

- Ишлаб чиқаришда тўғридан-тўғри материаллардан фойдаланилганда, уларнинг харажатлари “Хом ашё”дан “Тугалланмаган ишлаб чиқариш”га ўтказилади.
- Тўғридан-тўғри материалларни тайёр маҳсулотга айлантириш учун жараёнга тўғридан-тўғри меҳнат ва ишлаб чиқариш устама харажатлари қўшилади.
- Маҳсулот бирликлари тугаллангандан сўнг, уларнинг харажатлари Тугалланмаган ишлаб чиқаришдан тайёр маҳсулотга ўтказилади.
- Ишлаб чиқарувчи ўзининг тайёр маҳсулотини харидорларга сотганда, харажатлар “Тайёр маҳсулот”дан “Сотилган маҳсулот таннари”га ўтказилади.

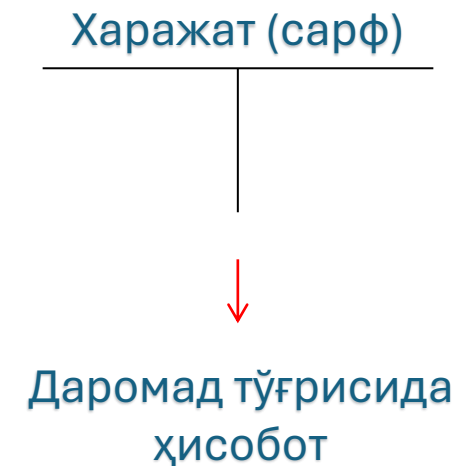
Маҳсулотга харажатларни ўтказиш

Молиявий ҳисоботларни тайёрлаш учун харажатлар таснифлари

Маҳсулот таннархига тўғридан-тўғри материаллар, тўғридан-тўғри меҳнат ва ишлаб чиқариш устама харажатлари киради.

Давр харажатлари барча сотиш ва маъмурий харажатларни ўз ичига олади.

ДАВР ХАРАЖАТЛАРИ

Давр харажатлари маҳсулот таннархи ҳисобланмайдиган барча харажатлардир

Барча сотиш ва маъмурий харажатлар давр харажатлари сифатида кўриб чиқилади.

Масалан, савдо комиссиялари, реклама, раҳбар ходимларнинг иш ҳақи, жамоатчилик билан алоқалар ва маъмурий идораларнинг ижара харажатлари - буларнинг барчаси давр харажатларидир.

Давр харажатлари сотиб олинган ёки ишлаб чиқарилган маҳсулот таннархига киритилмайди;

Бунинг ўрнига, давр харажатлари **Д**аромадлар тўғрисидаги ҳисоботда улар юзага келган даврдаги ҳисоб-китобларнинг одатий қоидаларидан фойдаланган ҳолда харажатларга киритилади.

Харажатлар ҳаракати харажатлар фаолият даражасидаги ўзгаришларга қандай муносабатда бўлишини англатади.

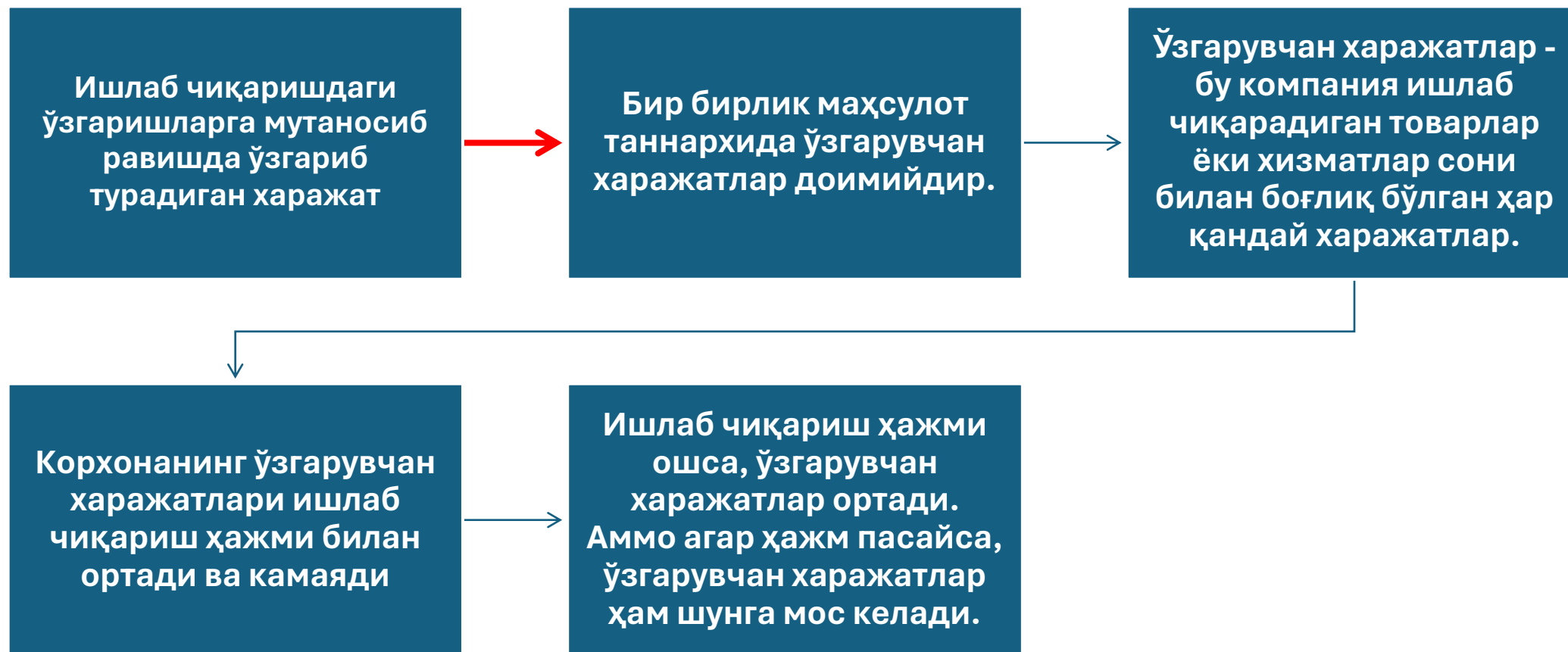
Харажатларнинг ўзгаришини башорат қилиш учун харажатлар таснифлари

Ишлаб чиқариш фаолияти билан боғлиқ харажатларнинг ўзгариши

Энг кенг тарқалган таснифлар:

- **Ўзгарувчан харажатлар.**
- **Доимий харажатлар.**
- **Аралаш харажатлар.**

ЎЗГАРУВЧАН ХАРАЖАТ

Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer /
Published by McGraw-Hill Education, 2021

ЎЗГАРУВЧАН ХАРАЖАТ

Ўзгарувчан харажатларни ҳисоблаш маҳсулот миқдорини маҳсулот бирлигига тўғри келадиган ўзгарувчан харажатларга кўпайтириш орқали амалга оширилиши мумкин.

Айтайлик,

АБС компанияси ҳар бир кружка учун 2 долларга сопол кружкалар ишлаб чиқаради. Агар компания 500 дона ишлаб чиқарса, унинг ўзгарувчан таннархи 1000 долларни ташкил қилади.

Бироқ, агар компания бирон бир дона ишлаб чиқармаса, у кружкалар ишлаб чиқариш учун ўзгарувчан харажатларга эга бўлмайди.

Худди шундай, агар компания 1000 дона ишлаб чиқарса, харажатлар 2000 долларгача кўтарилади.

<https://tophit.zamona.net/uz/article/623285-ozgaruvchan-xarajat-va-doimiy-xarajat-farqi-nimada>

Доимий харажатлар

компания қанча ишлаб чиқаришидан қатъи назар, ҳажми ўзгармайдиган ҳар қандай харажатлардир.

Ушбу харажатлар одатда компаниянинг ўзига хос бизнес фаолиятидан мустақил бўлиб, ижара, мулк солиғи, суғурта ва амортизация каби нарсаларни ўз ичига олади.

<https://tophit.zamona.net/uz/article/623285-ozgaruvchan-xarajat-va-doimiy-xarajat-farqi-nimada>

Корхона харажатлари

Харажатлар

Захиралар

Сарфлар

Ишлаб чиқариш харажатлари

Бевосита – Моддий харажатлар

Бевосита – Меҳнат харажатлари

Ишлаб чиқариш устама харажатлари

тугалланмаган ишлаб чиқариш

тайёр Маҳсулотлар

Маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун харажатлар

Давр харажатлари

Тижорат харажатлари

Маъмурий харажатлар

Ишлаб чиқаришдан ташқари харажатлари

Ишлаб чиқариш харажатлари ва маҳсулотларни сотиш

Boshqaruv hisobi / Pardayev A.,
Pardayev B. / T.: G'G'ulom nomidagi
nashriyot-matbaa ijodiy uyi., 2019

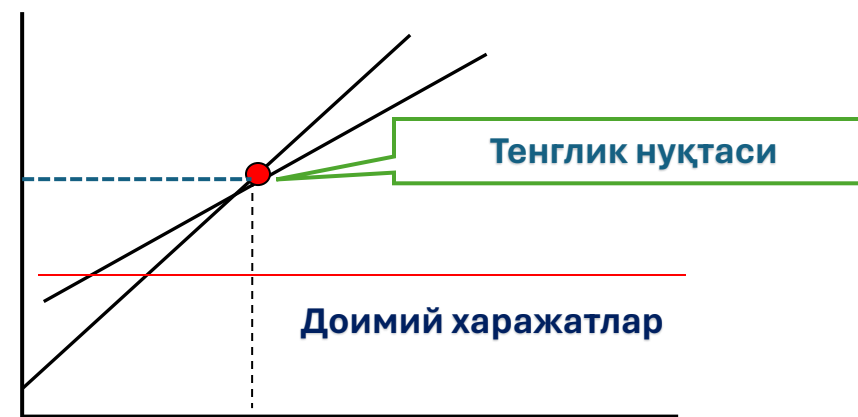
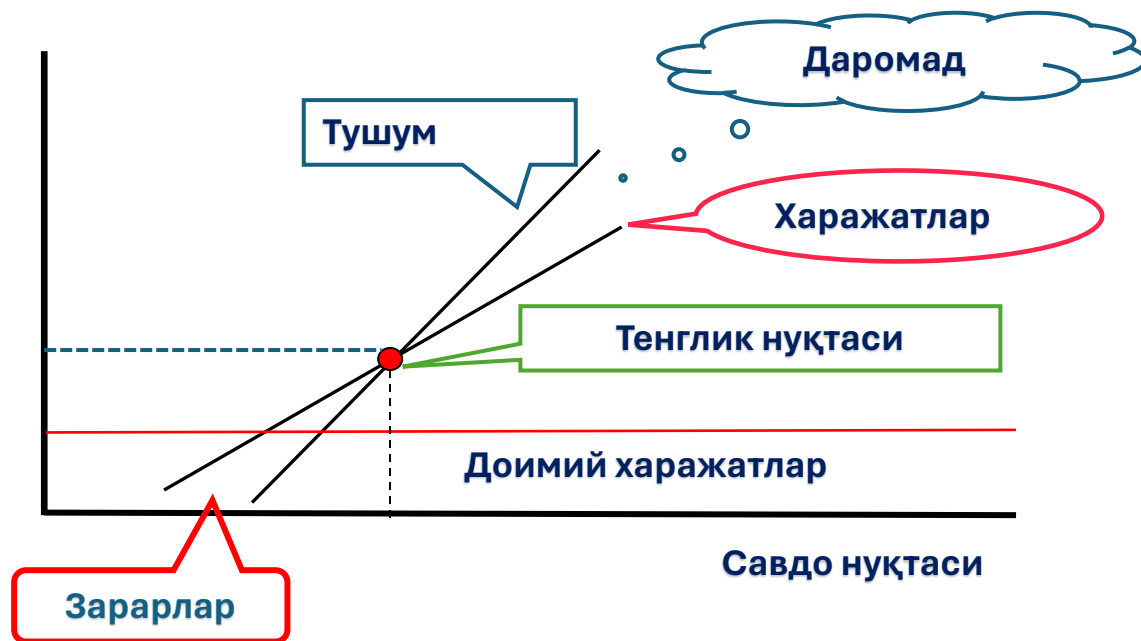
CASE

Бундай ҳолда, АБС компанияси кружкалар ишлаб чиқариш учун фойдаланадиган машинани ижарага олиш учун ойига \$ 10 000 доимий харажатларга эга дейлик.

Агар компания ой давомида кружкалар ишлаб чиқармаса, машинани ижарага олиш учун ҳали ҳам 10 000 доллар тўлаши керак.

Аммо у бир миллион кружка ишлаб чиқарса ҳам, унинг белгиланган қиймати ўзгаришсиз қолади. Ушбу мисолда ўзгарувчан харажатлар нолдан 2 миллион долларгача ўзгаради.

ДАРОМАД ВА ХАРАЖАТЛАР

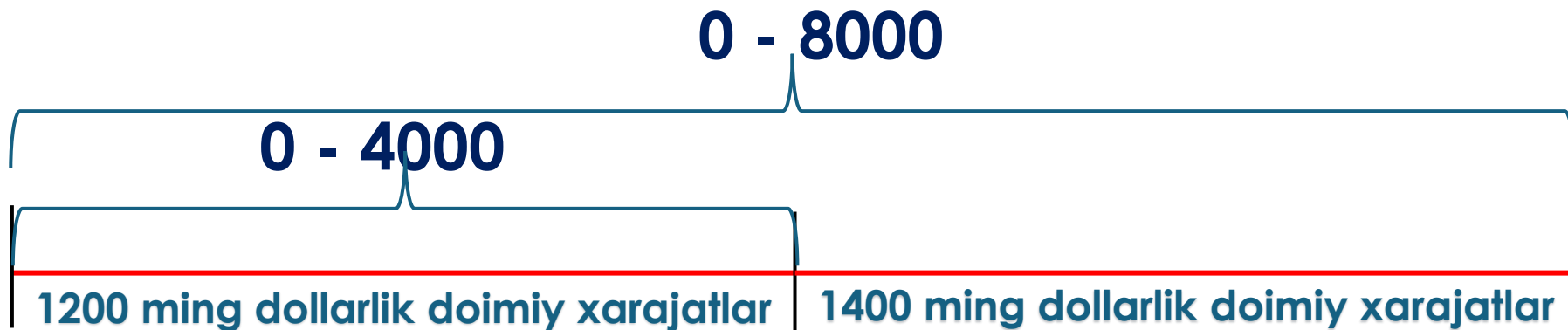
Ишлаб чиқариш (сотиш) ҳажмининг ўзгариши билан ўзгарувчан ва доимий харажатларнинг ҳаракати (муайян (мос) диапазонларда)

Ишлаб чиқариш ҳажми	Ўзгарувчан харажатлар		Доимий харажатлар	
	Жами	Маҳсулотнинг бир бирлигида	Жами	Маҳсулотнинг бир бирлигида
Ўсиб бораётганда	Ортади	Ўзгармайди	Ўзгармайди	Камаяди
Тушиб бораётганда	Камаяди	Ўзгармайди	Ўзгармайди	Ортади

CASE

Фараз қилайлик,

1200 минг долларлик доимий харажатлар 0 дан 4 минг бирлик оралиғида доимий бўлиб қолади. маҳсулотлар ишлаб чиқариш ва сотиш. Агар сиз сотиш ҳажмини 8 минг донагача оширсангиз, доимий харажатлар 1400 минг долларгача кўтарилади. Бу савдо ҳажми бўйича янги тегишли диапазонни шакллантиришни аниқлатади.

Мос диапазон

АРАЛАШ ХАРАЖАТЛАР

Аралаш харажат ўзгарувчан ва доимий харажатлар элементларини ўз ичига олади. Аралаш харажатлар ярим ўзгарувчан харажатлар сифатида ҳам танилган.

Мисол:

Агар сизнинг ойлик коммунал тўловингиз 40 доллар бўлса, ўзгарувчан тўловингиз киловатт соатига 0,03 доллар ва ойлик фаоллик даражаси 2000 киловатт соат бўлса, коммунал тўловингиз қанча?

$$Y = a + bX$$

$$Y = \$40 + (\$0,03 \times 2000)$$

$$Y = 100 \text{ dollar}$$

Қарор қабул қилиш учун харажатлар таснифи

Қарорлар муқобил вариантлардан бирини танлашни ўз ичига олади. Қарор қабул қилишдан мақсад қарорга тегишли ёки аҳамиятсиз бўлган харажатларни аниқлашдир.

Қарор қабул қилиш учун дифференциал харажатлар ва даромадлар, имконият харажатлари ва қайтмас харажатлар тушунчаларини тушуниш керак.

Дифференциал харажат ва даромад

01

Дифференциал харажатлар (ёки қўшимча харажатлар) ҳар қандай иккита муқобил ўртасидаги фарқдир.

02

Икки муқобил ўртасидаги даромад фарқи дифференциал даромад деб аталади.

03

Иккаласи ҳам ҳар доим қарорлар билан боғлиқ.

04

Дифференциал харажатлар доимий ёки ўзгарувчан бўлиши мумкин.

ТАНЛОВ НАРХИ

Бир муқобил бошқасига нисбатан танланганда бекор қилинадиган потенциал фойда.

Бу харажатлар одатда топилмайди бухгалтерия ёзувлари, лекин ҳар бир қарорда аниқ кўриб чиқилиши керак.

Талабалар учун: Дарсда қатнашиш сизга қанча имкониятга эга?

Қайтмайдиган харажат ва имкониятлар (муқобил) қиймати

- **Қайтмайдиган харажат** - бу аллақачон юзага келган ва ҳозир ёки келажақда қабул қилинган ҳар қандай қарор билан ўзгартирилиши мумкин бўлмаган харажат. Қайтмайдиган харажатларни ҳеч қандай қарор билан ўзгартириш мумкин эмаслиги сабабли, улар дифференциал харажатлар эмас. Ва қарор қабул қилишда фақат дифференциал харажатлар муҳим бўлганлиги сабабли, қайтмайдиган харажатлар ҳар доим эътиборга олинмаслиги керак.
- **Имконият (муқобил) харажати** - бу бир муқобил бошқасини танлашда йўқоладиган потенциал фойда. Имконият харажатлари одатда бухгалтерия ҳисоби регистрларида учрамайди, лекин улар менежернинг ҳар бир қарорида аниқ кўриб чиқилиши керак бўлган харажатлардир.

Анъанавий ва ҳисса форматлари

Даромад тўғрисидаги ҳисоботни таққослаш			
Анъанавий даромад ҳисоботи билан			
Анъанавий формат		Ҳисса формати	
Сотиш	100 000 доллар	Сотиш	100 000 доллар
Сотилган маҳсулот таннархи	70 000	Ўзгарувчан харажатлар	60 000
Ялпи маржа	30 000 доллар	Ҳисса маржаси	40 000 доллар
Сотиш ва маъмурий харажатлар	20 000	Доимий харажатлар	30 000
Соф операцион даромад	10 000 доллар	Соф операцион даромад	10 000 доллар

Асосан ташқи ҳисобот учун
фойдаланилади.

Асосан бошқарув томонидан
қўлланилади.

Фойдаланилган адабиётлар

- Cost Accounting: A Managerial Emphasis / Horngren T. Ch., Datar S.M., Rajan M.V. / Published by Pearson, 2015
- Managerial Accounting. 17th Edition / Ray H. Garrison, Eric W. Noreen, Peter C. Brewer / Published by McGraw-Hill Education, 2021
- Management accounting Information for Decision-Making and Strategy Execution. 6th Edition Anthony A. Atkinson, Robert S. Kaplan, Ella Mae Matsumura. Madison S. Mark Young / Published by Pearson, 2012
- Boshqaruv hisobi / Pardayev A., Pardayev B. / T.: G'G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi., 2019
- Boshqaruv hisobi /Israilov R.I., Maxsudov B.Yu.. / T.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi», 2020
- Финансовый менеджмент: теория и практика / Стоянова Е.С. и другие / М.: Изд-во «Перспектива», 2010

Эътиборингиз учун раҳмат!

